

KIDERÜLT AZ ÉG

EMIGRÁCIÓS ÉVEIM A SZOVJETUNIÓBAN (2.)

BIZONYTALANSÁG

Feleségem az Idegen Nyelvek Főiskoláján tanult tovább, német nyelv- és irodalomszakos tanárnak készült. Én a munkám mellett marxista filozófiát tanultam. A magyar rádió egyre gyakrabban sugározta írásaimat. Nyugodtan, derűsen teltek a napok. Kislányunk, Erzsike, a rózsás arcú, sírós, hangos csöppség, mint minden gyermek, sok örömet és sok gondot okozott nekünk.

Ebben az időben rendes szokásom szerint egy este elindultam a Magyar Klubba. A Leotyevszkij köz sarkán találkoztam Kiss Lajos íróval.

— Hová mész? — állt elélem.

Az alacsony termetű, mindig mosolygó arcú ember almakerek képe feltűnően sápadt volt.

— A klubba megyek — mondtam nyugodtan. — Miért kérded?

Nem válaszolt, körülnézett és kamornál fogva behúzott egy kapualjba.

— A klub be van zárva, a kapu előtt rendőr áll... Te nem tudsz semmit? Kun Bélát letartóztatták — suttogta a fülemhez hajolva. Torakomon akadt a szó.

— Kun Bélát... Nem értem.

— Én sem értem, és mások sem értik. A Nyugati Egyetemet is, ahol az elvtársak tanultak, bezárták.

A feszült csendben Kiss Lajos elszürkült szemét figyeltem, melyben rejtett félelem bujkált.

— Hogy lehet ez? Mi ez? — kérdeztem kis szünet után.

— Ki tudja? Talán majd... Na de most szedd a sátorfádat, öcsém, és óvatosan haza. Haza, most ez a legbiztosabb.

Elgondolkodva, nehéz szívvel ballagtam hazafelé. Otthon Klárának nem szóltam egy szót sem az esetről. Minek őt is felzaklatni, rövidesen úgylis tisztázódik az egész.

Pár nap múlva a véletlen Róth Imrével, földimmel hozott össze. A Nagy Színház háta mögött, az egyik szűk utcában találkoztunk.

— Gondoltam rád és itt vagy.

— Mi újság?

— Van sok, sajnos. — Az izgalomtól remegett a hangja.

— Holnap utazom, azaz visznek. El kell hagynom Moszkvát.

— Neked? Miért?

— Távol-Keletre megyek, egy ismeretlen kisvárosba. A neve a térképen nem is szerepel. Gyárban fogok dolgozni mint írnok, vagy munkás, vagy ki tudja?

— Te? De hiszen te tanár vagy, professzor! Mi ez?

— Politikai száműzetés.

— De miért?...

— Nem tudom... Engem jóformán ki sem hallgattak. — Szünetet tartott, száraz torkát köszörülte. — Talán mert együtt dolgoztam Kun Bélával...

— És a családod, Imre? A feleségeddel és kislányoddal mi lesz?

— Ők egyelőre itt maradnak Moszkvában, aztán a jó ég tudja...

— De hiszen ez...

— Ez most így van. Úgy látszik, nekünk ezen is át kell esnünk. — Mélyet sóhajtott. — Megyek.

Megöleltük egymást.

— Talán még találkozunk az életben?

Elment.

Róth Imrét, az olajbarna arcú, nyurga diákot, a sokgyermekes Kanizsai utcai fűszeres fiát gyermekkorom óta ismertem, a szomszédunkban laktak.

A Tanácsköztársaság ideje alatt a forradalmi ifjúság egyik vezetője, a Latinca-század katonája volt.

Amikor ránk tört az ellenség, s hazánk védelme úgy kívánta, hogy a Latinca-század nagyobb része a frontra menjen, Róth Imrét szándé-

kosan azok közé osztottuk, akik itthon maradtak. Hiszen a fiatal fiú katoná nem volt soha és szükség volt rá itthon is. Neki azonban ez az intézkedés nem tetszett, sértette önérzetét. Három nap múlva utánunk jött a frontra és ott is derekasan megállta a helyét. A forradalom bukása után a fehér bíróság ötévi fegyházra ítélte. 1921-ben a börtönből a szovjet kormány csereakciója mentette ki. 1936-ban Moszkvában a Sarló és Kalapács című magyar folyóirat főszerkesztője volt, előadó az egyetemen és Kun Béla közvetlen munkatársa.

Elvitték, soha nem jött vissza...

Napról napra jöttek a hírek. A Vörös Hadsereg néhány zseniális, legendás hírű vezéré, neves bolshevik vezetőket, külföldi kommunista emigránsokat tartóztattak le. De kisembereket is elhurcoltak.

Matusán Béla pesti vasmunkást, jó barátomat, kiért tűzbe tettem volna a kezem, elvitték éjnek idején, mint a gonosztevőt. Összetört beteg asszonya és két kis gyermeke maradt otthon.

Feleségem minden eshetőségre elkészülve, egy este csillogó, nedves szemmel, remegő kézzel összecsomagolt részemre két inget, két alsónadrágot, egy darab szalonnát és kenyeret. Ha jönnek értem, késsen legyen a csomag, mit magammal vihetek.

Mindenhova éjszaka 12 órakor állítottak be. Éjjel 1 óráig sohasem fekiüdünk le. Vártunk. A félelem, mint jeges tenyér markolta a szívünket. Testet, lelket ölt sötét bizonytalanságban teltek óráink, napjaink.

Klára az utóbbi időben minden kis zajra összereszt. Hallottuk, hogy a börtönben a letartóztatottakat verik, vallatják és elszállítják őket, senki sem tudja, hová. Kétségbeesésben többször megkérdeztem magamtól: Mi történik itt? Lehetséges az, hogy Sztálin tudta nélkül történik mindez?

Az ellenség börtönében tudtuk, miért szenvedünk, de most?

Hónapok óta senki nem jött hozzánk, kerültük egymást, kerülték bennünket, mint a bélpoklost.

Egy este, tíz óra tájt behallatszott, amint a folyosón csizmás lá-

bak koppanása közeledik a mi ajtónk felé. Megdöbentünk. Klára arca fehérre vált, s halkán súgta:

— Ők.

— Kopogás az ajtón.

— Tessék.

Trifunov, a munkavezető lépett be, ki most az üzem párttitkára volt. A megszokott, nyugodt, derűs arcon titkolt izgalom látszott. Mindig nyílt szeme gyanakvoan keskeny volt.

— Jó estét!

— Jó estét!

— Persze nem vártak engem.

— Nem. De a jó vendéget szívesen látja az ember bármikor — mondtam kissé megkönnyebbülve. Örültem, hogy ő jött és nem azok, akiket vártunk.

Trifunov leült, szokása szerint széttette a lábát, megtörölte a bajuszát, teát kért, mondván: csájárgatva jobban esik a beszélgetés. Es nemsokára csendesesen, udvariasan, ahogy ő szokott, megindult a társalgás.

— Pavlusa! — fordult felém. — Mi jó ideje dolgozunk együtt, jól ismerjük egymást. Igaz-e?

— Igaz.

— Nahát, akkor szépen, sorban és őszintén mondd el nekem, hogy milyen szálak fűznek téged Kun Béla-hoz. Vagyis honnan ismered, hogy ismered őt és így tovább. Érted?

— Értem. — Tudtam, azaz sejtettem, Trifunov nem magától jött mihozzánk... Azt is tudtam, hogy párttitkárunk egyenes, becsületes ember. Tehát őszintén elmondok neki mindent. És némileg megnyugodva, szinte örülve annak, hogy vele beszélhetek erről a kényes ügyről, elkezdtem mondókámat. — Kun Béla-t először két évvel ezelőtt, a Magyar Klubban láttam. Előadást tartott az emigránsoknak. Jó előadó volt, szívesen hallgattuk. Három ilyen előadásra emlékszem. Egyik szünetben, a klub folyosóján Matusán barátom bemutatott engem Kun Béla feleségének, ki ahogy megtudta, hogy kárpítos vagyok, nyomban megkért, csináljam meg Kun elvtárs matracát, mert a rugók felszakadtak, török az oldalát. Természetesen megcsináltam. Ez alkalommal ott ebédeltem náluk, egy asztalnál a

családdal. Kun Béla ebéd közben érdeklődött a családom iránt, majd Kaposvárra terelődött a szó, főként a mártírhalált halt Latinca Sándor-ról beszéltünk. Később szó esett arról is, hogy én hol és mit dolgozom, hol tanulok. Elmondtam neki. Azt felelte: „Örülök, hogy az emigránsok példásan dolgoznak és példásan tanulnak.” Ezt mondta. Aztán telefonhoz hívták, nem is jött vissza az asztalhoz.

— Semmi több? — kérdezte Trifunov nyomatékkkal.

— De igen. Egy másik alkalommal, mikor találkoztunk, Kun Béla megdicsérte a Đuro Đakovićról szóló versemet, mely a Sarló és Kalapácsban jelent meg. És azt tanácsolta, írjam meg a hadifogoly- és polgárháborús élményeimet.

— És?

— Elkezdtem írni.

— Tovább!

— Nincs tovább.

— Ennyi az egész?

— Ennyi.

Másra fordult a beszéd és nem-sokára Trifunov régi, megszokott nyugodt, derűs ábrázattal eltávozott.

Trifunov látogatása után könnyebb lett a szívünk, a lélegzetünk, úgy éreztük, mintha nagy teherről szabadultunk volna meg.

Igyekeztünk erről az ügyről nem beszélni. Belemélyedtünk mindennapi munkánkba. Kissé elszigetelve a külvilágtól, a szűkös családi élet négy fala közé zárkóztunk. Fejlődő kislányunk egyre több gondot, örömet és veszélyeséget okozott, ami most nagyon jól jött nekünk, lekötött bennünket.

Később is hallottunk néha, látunk is megdöbbenő eseteket, börtönből kiszabadult és visszatért, testileg, lelkileg összetört, sápadt, aszott, mély hallgatásba burkolózott embereket. De minket soha senki sem zaklatott.

Eddigi bizonytalanságunkat azonban most még nagyobb, általánosabb, mindent és mindenkit átfogó baj, veszedelem, a közelgő háború rémsége váltotta fel. Egyik baj el sem múlt, jött a másik. Ez a sötét fergeteg, ez a kertek alatt ólalkodó ordas mindenütt jelen volt. Ott lapult gondolatunk mélyén, a leg-

intimebb hangulatunkat is megmérgezte. Nem volt nap, hogy a háborús veszélyről ne beszéltünk volna a műhelyben. A sajtó, a rádió a németekkel kötött egyezmény miatt hallgatott róla... A katonák az utcán menetelve háborús dalokat énekeltek:

„Ha jön a háború,
Ha masirozni kell,
A sötét felhők
Ha ránk zúdulnak...”

Európa egyes területein már folyt a vér, a Hitler-fasizmus egyre terjeszkedett.

SÖTÉT FELHŐK

1941 nyarán feleségem sikeresen befejezte tanulmányait, megkapta a tanári diplomát. Ennek örömeire ünnepi ebédet készített. Az asztalnál ültünk, szépen alakuló jövőnkre gondoltunk, amikor az utcán, a téren és a folyosókon egyszerre megszólaltak a hangszórók, Molotov, a szovjet kormány külügyminisztere beszélt. Bejelentette, hogy a fasiszta német csapatok galád, hitszegő módon betörték az országba, már több helyen átlépték a határt. Kitört a háború...

A hír lesújtott bennünket. Általános megdöbbenést keltett, majd keserű harag öntötte el szívünket. A városban a munka megállt és megállt a forgalom is, mindenki az utcán volt. Felbolygatott darazsfészekhez hasonlított a város. Lázasan tárgyaltuk az eseményeket, vártuk a híreket a határról, a frontról.

Moszkva dolgozói, férfiak és nők, fiatalok és idősebbek, akik elbirták a fegyvert, ott álltak a toborzó bizottságok előtt, jelentkeztek katonának. Még aznap jelentkeztem én is.

A mi műhelyünkben Trifunov, Sztjepanov, Orlov és Tyitov a front-ra kérték magukat, Zálman és az öreg Kuzmin a munkásosztagba iratkoztak fel. Bevonultam a kijelölt laktanyába és beöltöztem katonaruhába.

A kaszárnyaudvar, a termék, minden megtelt önkéntesekkel. Magvárokkal is találkoztam. Ott volt Bálint János barátom, a csepeli vasas. Vidáman, teli torokkal és teli reménységgel köszöntöttük egymást.

— Most megyünk, Pestig meg sem állunk! — kiáltotta felém Bálint, jobbában levő fegyverét magasra emelve. (Bálint János pár hónap múlva a volokolamszki fronton életét vesztette.) A kaszárnyaudvaron talákoztam a már akkor hírneves zeneszerzővel, Szabó Ferencel is.

Engem mint volt frontkatonát rögtön beosztottak a menetszázadba. Kora reggel, teljes felszereléssel kivonultunk gyakorlatozni a várostól öt-hat kilométerre fekvő erdős, rétes területre. Harcászati mozdulatok közben, a nagy melegben dőlt rólunk a veríték. De nem a tűző nap vagy nehéz gyakorlat nyugtalanított, inkább sebesült lábam, mely egyre élesebben szúrt, fájt.

Hazafelé menetelve már nem tudtam titkolni, sántítva marsoltam. Parancsnokunk, egy Bugyonnij-bajuszos tovaris, kinek széles mellén polgárháborús kitüntetések csillogtak, észrevette, hogy bicegek, odalovagolt mellém:

— Mi baj, tovaris? Mi van a lábával? — kérdezte.

— Semmi az egész! — válaszoltam erőltetett könnyedséggel. — Még 15-ben, a Kárpátokban szétzúzta a gránát a jobb lábam fejét, de azóta összeforrt, oda se neki...

A parancsnok orvosi vizitre rendelt. Az orvos alkalmatlannak talált. A további intézkedésig hazaküldtek.

— Van itt egészséges is elég — búcsúzott tőlem a parancsnok. — Otthon is kell az ember.

*

Egy éjszaka bántó, éles hang riasztotta fel a város lakóit: légi-riadó.

— Német repülő! Le az óvóhelyre! — hangozott a vészes kiáltás többfelől.

Az óvóhelynek előkészített pincék gyorsan megteltek riadt, sápadt emberekkel, álmukból felzaklatott, síró gyermekekkel, kisdedekkel. Távoli heves tüzelés hallatszott. A szovjet pilóták a városon túl felvették a harcot. Félórás légiütközet után visszavetették a németeket.

A következő napon plakátok jelentek meg az utcán, melyekben elrendelték az evakuálást, gyermekes

anyák, öregek és gyermekek elszállítását a veszélyessé vált városból. Még aznap megteltek a várótermek, vagonok, vonatok a távolba induló, szomorú és kétségbeesett, elszánt anyákkal, aggastyánokkal.

Feleségem és kislányom is közöttük volt. A hatóságok veszélytelen helyet, jó elhelyezést ígértek. Mi bízunk jó szándékukban, de ki tudott akkor biztosat, ki tudta, mi lesz holnap, egy hét múlva? A vonatnál Klára alig szólt valamit, hangot nem adott, de folytak a könnyei. Akkor váltunk el először egymástól. Vitték őket valahová, oda, ahol nem hallatszik az ágyúübörgés, nem lesznek berepülések, de mi lesz? Ki tudja?

— Veszélyben maradsz itt — aggódott miattam a feleségem. — Vigyázz magadra!

— Te is nagyon vigyázz magadra és a gyermekre — válaszoltam halk, bizonytalan hangon.

Mint leküzdhetetlen, súlyos betegség, eluralkodott rajtunk a bizonytalanság, pedig hittünk vezetőinknek, hittünk magunkban, saját erőnkben, a nép erejében, a győzelemben. Nem is tudtuk másképp elképzelni, mégis a bizonytalanság alattomos érzése, a tudatalatti félelem mélyen befészkelte magát lelkünkbe. Klára vigasztaló és vigaszt váró, szomorú tekintetét nem bírta levenni rólam. Félt, féltette gyermekét, engem, önmagát, de erről nem szólt egy szót sem. Másról beszélgettünk, lényegtelen dolgokról...

Induláskor kislányom nem akart elválni tőlem, ölembé bújt oly erősen, hogy amikor mozdult már a vonat, az utolsó pillanatban az anyja valósággal kiragadta a kezemből. Sírás, vigasztaló szavak, integetések közepette, nagy terhével elindult a vonat.

Elmentek.

Az állomásról hazafelé ballagva, a sűrű, borús ég alatt úgy éreztem, nem ismeretlen nekem ez az érzés, az aggodalom sebző fájdalma. Nem ismeretlen a szívbe markoló mélységes szó, ez a reménytelen intelem: „Vigyázz magadra!” Anyámtól hallottam először 1914-ben, amikor búcsúztunk a frontra induló apánktól. Cserepes ajka reszketett, amint mondta:

— Vigyázz magadra!

— Majd vigyázok — válaszolta apám bizonytalan hangon, minket és önmagát vigasztalva.

De nem tudta beváltani az ígértét: nem tért vissza soha...

*

Mint vak ember szemét a fekete szemüveg, úgy takarták el a fekete roletták a Metropol hatalmas ablakait esti szürkülettől hajnali világosságig, hogy árulkodó fény ne szűrődjön ki a házból, ahol folyt a munka éjjel-nappal. A roppant város minden ablakszeme be volt sötétítve, nehogy célpontot adjunk az ellenséges repülőknél, melyek most már szinte naponta, leginkább hajnaltajt megjelentek a város felett. A szovjet elhárítók hősieks küzdelemben sok német repülőt lelőttek, de egy részének mégis sikerült behatolnia és bombázni a várost. A 40—60 méter mély földalatti villamoshálózat, a metró hatalmas állomásai biztos búvóhelyet jelentettek az anyák, gyermekek, öregek és betegek részére. A sok ezer ember matracral, ágyneművel a kezében este leszált a metróba és reggel jött fel anélkül, hogy bármit is hallott volna a város felett lezajló légitcsatából, a bombák robbanásaiból.

Az egészséges nők és férfiak az épületek körül és tetején örködtek egész éjszaka, hogy a gyújtóbombákat időben elhárítsák és a robbanás okozta helyeken segítséget nyújtsanak.

Mi, a Metropol dolgozói is minden légiriadó alkalmával felrohanunk a szálloda tetejére. Kezünkbe vettük az elhárító szerszámot, a másfél méter hosszú nyelű vasfogót, és a házra hullott kukoricacső nagyságú sisterső gyújtóbombát a tetőn elhelyezett vizeshordóba, homokos ládába vagy homokrakásba hajítottuk. Ahol már kigyulladt a tető, ott tűzoltófecskendővel eloltottuk a tüzet. Így ment ez napról napra, alig aludtunk egy-két órát, máris riadó, fel a tetőre.

Pihenőnap nélkül, szakadatlanul dolgoztunk, azt mondtuk: ha katonáink a fronton halálos veszedelemben bírnak, nekünk is itthon bírunk kell. Ört álltunk a háztetőn. „Isten szabad ege alatt”, vártuk a lehulló bombákat, néztük a légi ütököt a fejünk felett. Szemünkben

a félelem és a csodálkozás jeges fényeivel, láttuk a szétlőtt, lángoló, füstölő és süvítve, ugatva lezuható repülőgépet, vagy a találat által szétrobbant gép szálló szilánkjait, szárnyait.

Az éjszakai bombázások nemegyszer házakat szeltek ketté vagy súlyosan megrongáltak, ezeket a katonai és civil munkásosztagok reggelre felépítették. Mintha mi sem történt volna. Ez nagyon fontos dolog volt, mert így biztosították Moszkva zavartalan életét, ezért nem tört ki pánik a fővárosban soha, egy pillanatra sem.

Nehéz napok és még nehezebb éjszakák voltak ezek. A szakadatlan munka, az álmatlanság, az örökös készenlét, izgalom teljesen kimerítet engem is. A fizikai fáradtságot fokozta a még súlyosabb lelki gyötrelmem, a bizonytalanság érzése, a messiás ismeretlenbe küldött gyermek és asszony miatt, akiről csak zavaros hírek keringtek, biztos jelentés vagy levél nem jött. Voltak órák, amikor pattanásig feszített idegeim hisztérikus kirobbanásokra sarkalltak. Minden semmiségért fellobbantam, kiabáltam. Öklömmel az asztalt vertem vagy öklöztem szobám süket falát. Aztán elszégyelltem magam önmagam előtt, gyengeségem miatt. Máskor levertsem, fáultság, minden mindegy hangulat vett erőt rajtam átmenetileg egy-két órára.

Nálunk a Metropolban is törtétek idegösszeroppanások. Én minden erőmet megfeszítve, ingadozva bár, de álltam a sarat. Öntudatom segített, erőt adott a fasisztákkal szemben érzett mélységes gyűlöletem. Erőt adott szovjet hazám és magyar hazám szeretete, mely lelkemben eggyé forrott.

*

Már leesett a hó és hirtelen, mint ellenséges támadás, ránk tört a kemény orosz tél, amikor egy napon postás lépett be a lakásba. Levéllel a kezében. A gyűrt-mart sárga borítékot remegő kézzel bontottam fel:

„Kedves Férjem! Drága Édesapám!

Nagyon örülök, hogy végre négyhónapi hányódás, vergődés után olyan helyzetbe jutottam, hogy tolat foghatok.

Pavlovkán vagyunk. Ez a község járási székhely, Cskálovtól (régii Orenburg) 18 km-re. Azzsia határán! Itt tanítok német nyelvet az általános iskolában.

Erzsike egészséges és most már én is nyugodtabb és egészségesebb vagyok, de hogy jutottunk el ide, azt szeretném neked elmondani.

Mikor a moszkvai állomáson elváltunk Tőled, a vagonban elég jó helyet kaptunk. Nemsokára az egyik állomáson meleg reggelivel és délbén ebéddel fogadtak bennünket. Amilyen jólesett az ebéd és a gondoskodás, éppoly visszatetszők voltak az állomás körüli rommá lótt házak, a német repülők bombázásának nyomai. Vonatunk innen már fokozottabb iramban száguldott tovább. Este meg sem álltunk. Hajnaltájban riasztottak fel bennünket. Nemsokára nyílt pályán megállt a vonatunk. Mi történt? Miért álltunk meg? — röpködtek a kérdések. — Nem mehetünk tovább — mondták kísérőink — az előttünk levő állomást szétbombázták. Vezetőink intézkedésére a közeli falvakból parasztkocsikkal jöttek ki, azokba szálltunk át. Sötét volt, szitált az eső. A végtelen sztyeppén sehöl egy szikrányi fény. Elindultunk a mélységes és félelmes éjszakába. Batyukon ültünk az oldal nélküli parasztkocsiban, ölünkben a riadt gyermekekkel. A sűrű, apró esőben, a gödrös, sáros úton nyargalva dőcögött velünk a kocsii. A gyermekek minden nagyobb döccenésnél felsírtak, Erzsike is. Képzelheted, hogy féltém, majd kiugrott a szívem... Egy fordulónál a mi kocsink félrebíllent, én, hogy mentsem a gyermeket, ölemből kihajítottam a sárba, magam pedig a kocsii alá estem. Hogy mit éreztem ebben a pillanatban, nem tudom leírni. Utitársaim mondták el később, hogy eszméletlenül szedtek fel a földről, a sárból.

Egy kórteremben tértem magamhoz. Erzsikének az ijedtségen kívüül nem történt baja.

Az ivanovói kórházban három hétiig nyomtám az ágyat. Ez alatt az idő alatt kislányunkat gyermekotthonban helyezték el.

Többször hozzáfogtam, hogy megírjam neked ezt az esetet, de nem volt hozzá erőm. Ivanovóból vittek

tovább Cskálovba. Ez a város Moszkvától 1500 km-re van. Itt a tanár kollegáim igen szépen fogadtak. Apóltak, etettek, talpra állítottak. Pedig az élelem itt is egyre kevesebb lett. Már rég bevezették a fejadagot, a jegyrendszert. Mikor munkaképessé váltam, a tanfelügyelőség Pavlovkára helyezett. Itt most egy jóindulattú parasztszaládnál lakunk, egy kis külön szobában.

Kedvesem! Amint látod, most már minden rendben lenne, csak Te hiányzol! Az újság azt írja, hogy Moszkvát gyakran bombázzák. Mi van veled? Nem történt valami bajod? Mi itt minden rosszra gondolunk. Veled álmodunk, örököké emlegetünk, nagyon egyedül vagyunk. Itt van két olyan menekült család, kivel a frontszolgálatra nem alkalmas férj is eljött. Itt dolgoznak és együtt élnek a családjukkal. Ha teheted, jöjj utánunk Te is, ki tudja, mit hoz a holnap. Beszélj a vezetőiddel. Gyere utánunk!

Sokszor csókol Klári és Erzsii."

EGY ÜVEG LEKVAR

Feleségem levele megnyugtatót, végre tudtam, mi történt velük, hol vannak, de fel is zaklatott, nem volt maradásom. Úgy éreztem, utánuk kell mennem, nem hagyhatom őket egyedül.

Amikor Koloszov elvtársnak, a Metropol igazgatójának lefordítottam a levelet, azt javasolta, hogy azzonnal utazzak a családom után. Fel is készültem az útra. Beszereztem kenyeret, kekszet, teát, száraz halat, szappant, mindent, amit jegyre adtak. Otthon volt még egy üveg baracklekvarunk, azt is becsomagoltam és elhelyeztem hátizsákomban.

Napokig vártam egy menekültet szállító vonatra, mely Moszkvától Cskálovig visz.

A vagon, melybe beszálltam, tele volt asszonyokkal, gyerekekkel, öregekkel, német kommunista menekültekkel, sőt a legnagyobb meglepetésemre és öröömre, Steinmetz Miklóst is itt találtam. Feleségével és két nővérével az „öregék” után Orszkba igyekeztek. Orszk túl van Cskálovon, így együtt utaztunk. Én a feleségemről és kislányomról me-

séltem nekik, ők az öregekről, akik már hónapok óta távol éltek.

Miklós kurta bőrkabátot, katonadrágot, hosszú szárú bakancsot viselt. Igyekezett kedélyesen felfogni a helyzetet:

— Hát szép kis összkomfortosba jutottunk, mi? — mutatott nevetve a vagon belsejére.

— No, de se baj, lesz még rosszabb is. Fő, hogy nem esik a hó a nyakunkba. Haj, a háború nem lakodalom, a győzelem nem sült galamb.

Ezek a szavak inkább feleségének szóltak, aki túlságosan nekibúsulva nagyokat hallgatott. Úgy látszott, bántotta a helyzet.

Piri elmerengve bámult ki a vagon ablakán:

Szép tavaszi álmok,
Emlékek, virágok,
Zokogó lélekkel
gondolok reátok...

— énekelte messze merengve.

A szemüveges Hajnalka állandóan foglalatloskodott. Ennivalót készített, kötött, varrt, kabátomról leszakadt egy gomb, ő varrta fel.

Bizakodóan nézett a jövőbe.

— Tudod, bátyám, nekem egy régi, gyermekkori vágyam teljesül most. Végre meglátom Azsiát, a púpos tevéket, a turbános embereket. Érdekes lesz. Majd mesélünk otthon sokat, ha hazakerülünk.

A vagonajtó mellett ült a bőröndjén egy fekete szemüveges, félvak fiatal moszkvai férfi, gitárja húrjait pengette. Ennek az embernek a lakását német repülőgépről dobott bomba szelte ketté. Őt félholtan szedték ki a romok alól. Arcát, fejét a törmelék betörte. Hetekig vak volt. Mióta kijött a kórházból, vöröses ködben látja a világot. A vagonban botorkálva meg-megbotlott, ilyenkor dühösen levette szemüvegét, véreres, barna szemei tárgra nyíltak, öklét a levegőbe emelte és szidta az életet, a világot, a háborút. mindenkit... Egyébként kevés beszédű, jóra való embernek látszott. A fényes fekete gitár volt mindene, azt pengette, ha örült, ha szomorkodott, ha elmélázott.

Nem ismertem a dalt, amelyet játszani szokott, de a melankolikus melódia visszhangra talált a szívemben.

Fiatalasszony csitítgatta kicsinyét:

— Sírj, csak sírj, sírj, csak sírj. Jaj, nem tudok mit kezdeni veled! Nem tud aludni ebben az átkozott zsvijában, és ez a vastag rossz levegő...

Kebléből levelet vett elő, ki tudja hanyadszor. Kórházból jött a levél, ahol sebesülten fekszik a férje, a Kosztya. Jobb karján érte a golyó. A levelet a bal kezével írta, mint-ha nem is az ő keze vonása volna, olyan furcsák a betűk.

Ezt sokszor elmondta már, a vagonlakók mind tudták kívülről.

Könnyeit szárítgatta terebélyes tarka zsebkendőjével egy reszkető kezű, deres hajú ember. Valami kisvárosi hivatalnokféle lehetett. Az állomáson ellopták egyik kofferjét a subával, szőrcsizmával, téli holmival.

— Az egyiken rajta ültem, úgy bóbiskoltam, így megmaradt, a másik spárgáját fogtam, a spárga a kezemben maradt, a koffert elvitték... Ő, az átkozottak! Újra előbújtak és lopnak a gazemberek, a hiénák. Ó, Istenem, mi lesz énvelem, ha ki kell szállni a vonatból, ha jön a nagy hideg?...

Hansnak nevezte a férjét, Sophinak a feleségét a német emigráns házaspár, akik a vagonban sarkot okkupáltak maguknak. Idegen szavakat fesztelenül hallgatták egész úton. Új házások lehettek, mert igen sok mondanivalójuk volt egymásnak.

Lassan haladtunk előre, csak alig döcögött a vonat velünk. Néha órákig, sőt napokig állt. Mellettünk, ellenkező irányba, nyugat felé katonákkal megrakott szerelvények robbogtak, vagy egy-egy, túl hosszú tehervonat nyargalt, mely a frontra ágyút, löszert, lovakat szállított. Ezeket kellett bevárni. De volt úgy is, hogy álltunk, vártunk, csak vártunk, nem tudtuk, hogy miért.

Az élelem már fogytán volt, az állomásokon egyre ritkábban kaptunk meleg ételt. Vagy nem volt, vagy a vonat meg sem állt. Az ennivaló, melyet Moszkvából hoztam, két

hétig tartott. Napok óta csáján éltem. Steinmetzékkal ha beszélgettem, már nem volt más témánk, mint az evés. Éhezünk.

Ha felálltam, gyakran megszedültem. Sokat ültem a vagonban, himbálózó szürke hátizsákomra bámultam. Abban volt valami ennivaló. A fenekén lapult az üveg baracklekvár, melyet ajándéknak szántam kislányom részére, aki éppúgy szerette a zamatos, édes, sárga gyümölcsíz, mint én. Elő is vettem gyakran, néztem, nézegettem az üveget, de visszatettem. Tantaluszi kínok voltak ezek...

Volt úgy, hogy napokig nem néztem a hátizsákomra. Kíváncsi dologgal nem jó szemezni, kísértésbe ejti az embert. Képzetelemben mégis láttam, nevetett rám, vonzott az aranszínű üveg. Eszembe jutott az a jelenet, amikor otthon lekvárfőzés idején Erzsikével nyalogattuk a lábast, feleségem olyankor csak nevetett a két „torkos gyermekem”.

Huszonhárom napi utazás után végre feltűnt a láthatáron Cskálov, ez a szélesen kiterjedt ősrégi város. Búcsút vettem Steinmetzéktől és a többiektől, és leszálltam a vonatról

Elgémberedett tagjaimat, fájó csontjaimat megropogtattam, és elindultam a váróterem felé, hogy megvárjam azt a vicinálíst, amely elvisz Pavlovkába. Jegyváltáskor megtudtam, hogy a faluban vasútállomás nincs, három kilométerre van a legközelebbi leszállóhely.

Este volt már, amikor odaértem. Fáztam, a vagonban megszoktam a meleget: a rossz táplálkozástól leromlott szervezetem nehezen bírta a közel-szibériai decembert. Bekopogtam egy házba. Kis felmelegedésnyi félórát és egy bögre teát kértem. Amikor megtudták, ki vagyok és mi a célom, az asszony szánakozva nézett rám, és azt mondta:

— Jobb lenne, ha nálunk töltené az éjszakát, mert úgy látszik, vihar készül. Az erdő mögött alkonyatkor fekete volt az ég álja, és itt mifelénk nem jó tréfálni az időjárással. Jobb lenne, ha reggel menne át Pavlovkára.

— Igen ám — válaszoltam —, de engem nagyon várnak. És három kilométer nem a világ.

Nekivágtam. Sietve tapostam a havas kocsiutat. Nemsokára hullá-

ni kezdett a hó és a felzúgó távoli szél jelezte a közelgő vihart. Visszanéztem, semmit sem láttam. A metsző szél söpört, kavargott, arcomba havat csapott. Mentem. Valamibe belesüppedtem. Feltápázkodtam. A havas hátizsák húzott vissza. Süvítve, vijjogva most már teljesen elért a vihar. Minden erőmet megfeszítve mentem tovább. A szél taszított ideoda, a hátizsákomat majd letépte rólam. Levetni, úgy könnyebben boldogulok, már rántottam egyet a vállamon, de eszembe villant a lekváros üveg... Hagytam, cipeltem ólomsúlyú terhemet.

Alig vánszorogva értem el a falut. Egy ház falához húzódba megpihentem, kissé kifújtam magam, mialatt mintha a vihar is alábbhagyott volna. Bekopogtam a házba, megkérdeztem, tudják-e, hol lakik a tanárnő, aki Moszkvából jött és német nyelvet tanít az iskolában.

— Nálunk nincs iskola — volt a válasz —, nem tudjuk, nem ismerjük. De a szomszéd házban ott van gyerek, a Vologya, ötödikes, az biztosan tudja.

Átmentem. Megkérdeztem. A fiú tudta, hol lakik a feleségem, velem jött és megmutatta a házat. A kis fatákolmány két apró ablaka sötét volt. Bekopogtam.

— Ki az? — a feleségem hangja volt.

— Én! — remegett ki belőlem a szó. Világosság gyúlt odabenn. Klára az ajtóhoz rohant, mezítláb, hálóingben, ahogy kibújt az ágyból. Boldogan, sírva, nevetve csókoltuk egymást. A kislány is felébredt. Álmos, idegen szemmel nézett rám, nem ismert meg. Havas gönceimet lehánytam magamról, letettem a bundás nagy sapkát.

— Apukám! — kiáltott a gyerek, és forró karjaival átölelte a nyakamat, fejemet.

Nemsokára előkerült a hátizsák.

— Ezt hoztam neked, kislányom — tettem ölébe a levárt.

Erzsike boldogan nézegette, tapogatta az üveget. Kinyitottam neki. A kis ujjak máris bent voltak az illatos, édes lekvárban. Mohón ette, nyalogatta és arcomra, mely a boldogságtól kiderül, egy lekváros csókot cuppantott.

(Folytatjuk)